

ПРИЧА

О ДУШАНОВОМ ЗАКОНИКУ

Грби су међу ретким народима који више од шест векова имају владарски правни акт писан на разумљивом, народном језику, настао у време развијене феудалне државе, који данас представља најважнији споменик старог српског права. *Законик цара Стефана Душана* донет је на Спасовдан, 21. маја 1349. године на државном сабору у Скопљу, Душановој престоници, у присуству царске породице, патријарха Јоаникија, црквених великодостојника и властеле. Имао је 135 одредби (према стандардној нумерацији коју је у науку увео Стојан Новаковић 1898) заједно с чувеном царевом повељом о законодавном раду. Непуних пет година касније, тј. византијске 6862. године (којој одговара раздобље од 1. IX 1353. до 31. VIII 1354. године) допуњен је са 66 нових чланова у облику новела (до броја 201, према Новаковићевој нумерацији). Тако је први српски цар постао најзначајнији законодавац међу српским владарима. Праведни закони, који су имали предност и над царевом вољом, требало је да у Српском царству обезбеде мир и побожан живот. *Душанов законик* садржи одредбе из државног, кривичног и процесног права, док је грађанско право било регулисано прописима у преводима византијских законских зборника. Одредбе *Законика* односе се на читав спектар правних питања (почев од оних о црквеном животу, преко обавеза властеле и сељака, као и регулисања сталешких односа, па све до прописа о судијама и судском поступку итд.), актуелних у моменту његовог доношења. Наведене су и казне за нека од најтежих кривичних дела – против вере (јерес), личности (увреда и убиство), имовине (крађа), као и општеопасна кривична дела (паљевина). Посебно се истиче принцип законитости и налаже судијама да суде по правди и *Законику*, „а да не суде у страху од цара“.

Паја Јовановић, *Крунисање цара Душана*, 1900, уље на платну, 390 x 589 цм © Народни музеј Србије, инв. бр. 31–1255

Оригинал *Душановог законика* није сачуван, нити иједан примерак његовог преписа из времена српског Царства. *Душанов законик* нам је познат на основу 27 до сада откривених преписа, насталих у периоду од XIV до XIX века, различитих у саставу у односу на најстарије предлошке. Рукописно наслеђе Душановог законика дели се на преписе старије и млађе редакције. Преписе старије редакције чини десет рукописа, међу којима је најстарији *Сиршки ирејис* из последње деценије XIV века. Судаћи према поузданим воденим знацима на папиру, као и особеностима језика и писма, пет рукописа потиче из XV

века: *Айџонски*, *Стиуденички*, *Ходошки*, *Хиландарски* и *Бисџирчки*, док су из XVI века *Барањски* и *Призренски*. Два рукописа – *Шишайџовачки* и *Раковачки* настала су у XVII веку. Млађој редакцији Душановог законодавства припада 17 сачуваних рукописа, највећим делом из XVIII века. Млађа редакција сачувана је у следећим преписима: *Раванички* из друге половине XVIII века; *Паџириџијски* с краја XVII и почетка XVIII века; рукопис *Борђошких* преписан у периоду 1703–1710; *Појиначки* преписан око 1705; *Техелијин* из 1711; *Санџићев* око 1724; *Ковиљски* из 1726; *Софијски* из 1728; *Београдски* из периода пре 1757. (изгорео 1941. у бомбардовању Народне библиотеке у Београду) и његов препис Јанка Шафарика из 1847; *Режевићки* из прве половине XVIII века; *Хойовски* из периода око 1750; *Карловачки* из 1764; *Вришачки* из 1772; *Румунски* из 1776; *Грбаљски* из последње четвртине XVIII века; *Боџишићев* из друге половине XIX века и *Јајићев* из друге половине XIX века.

Призренски рукопис Душановог законика се сматра најугледнијим и најпотпунијим преписом међу сачуваним примерцима *Законика*, чији је текст по структури и језичком изразу најближи првобитној, несачуваној верзији. Чувала га је свештеничка породица Поповић из села Дворана код Призрена. Призренски учитељ Никола Мусулин донео је рукопис 1859. године у Београд ради проучавања, а 1879. године, после многих спорова око утврђивања његовог власништва, породица Поповић га је поклонила Народној библиотеци и музеју уз надокнаду. Налазио се у старом фонду Народне библиотеке у Београду и припадао је скупини највреднијих рукописа које је библиотекар Јован Томић спаковао у два сандука приликом евакуације у време Првог светског рата (1915). Заједно с осталим државним актима, рукопис је у металној кутији возом кренуо према Крагујевцу (или Крушевцу). Услед ратне пометње, вагон воза који је био остављен на споредном колосеку, букнуо је у пламен. Рукопис је сматран несталим до 1933. године, када се појавио у продаји у једној немачкој књижари.

Јов Василијевић, *Цар Душан на коњу као римски император* (по Христофору Жефаровићу), око 1750, уље на платну, 141,5 x 80 цм © Народни музеј Србије, инв. бр. НМ ЈВ 150 /Ј.В. I 99

У новембру 1933. године *Призренски рукопис Душановој законика* изненада се појавио на светском књижарском тржишту, у комисионој понуди књижаре Густава Фока у Лајпцигу. Шеф књижаре Лео Јаловиц, као посредник у продаји, понудио га је на откуп Универзитетској библиотеци у Београду по цени од 3500 немачких марака. Рукопис се налазио у антикварници Јозефа Бера у Франкфурту на Мајни. Када се појавила сумња да је реч о бесправно отуђеној имовини Народне библиотеке у Београду, Јозеф Бер је, не желећи невоље, рукопис предао полицији у Франкфурту. Три месеца касније, залагањем немачког Министарства иностраних дела, послат је немачком посланству у Београд ради експертизе. У немачком посланству његову аутентичност потврдили су Александар Соловљев, професор универзитета и Светозар Матић, управник Народне библиотеке и кустос старих рукописа. Рукопис је званично враћен у Краљевину Југославију 8. фебруара 1934. године. До краја Другог светског рата налазио се у Музеју кнеза Павла. У фонду Народне библиотеке Србије налази се од 6. априла 1973. године.

Шео случај око *Призренској рукопис* пратио је лист „Политика“, у којем је објављен и чланак о томе како је драгоцен рукопис доспео у франкфуртску књижару Јозефа Бера. У време када су немачке трупе окупирале Србију, официр фон Вилкенс, који је заповедао једном немачком јединицом, нашао се на железничкој станици у Крагујевцу (или Крушевцу). Заједно са својим војницима он је из вагона у пламену спасао део државне архиве окупиране Србије и *Душанов законик* и о томе обавестио своје надређене. Немачка команда је рукопис оставила немачком официру као награду. После рата, фон Вилкенс је због материјалних потешкоћа био принуђен да продаје своје антиквитете код старинара. *Призренски рукопис* је преко посредника понудио на продају антикварници Јозефа Бера.

© Фотографија:
Младинска књига, Београд

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ
Београд, Цара Душана 196 (Земун)

За издавача
Проф. др Зоран ЂУРЂЕВИЋ
ректор Универзитета

АУТОРИ ИЗЛОЖБЕ
Проф. др Тања КЕСИЋ
Др Рената САМАРЦИЋ

На насловној страни:
Призренски ѱрепис Душановој законика
© НБС, Рс 688, л 4а